

**A Brunswick casket,  
avagy  
Gerberga apátnó  
ereklyetartó ládikájának  
rovás és runa felirata**

**Írta: Friedrich Klára**



## **A Brunswick casket, avagy Gerberga apátnő ereklyetartó ládikájának rovás és runa felirata**

**Írta: Friedrich Klára**

Szkíta-hun elődeink több népnek adták át az írás tudományát. Kutatásaim alapján a germán népeknek is. Néhány írásomban foglalkoztam már runafeliratos tárgyakkal. Elsősorban azokat szeretném bemutatni, amelyek a magyarsággal kapcsolatba hozhatók.

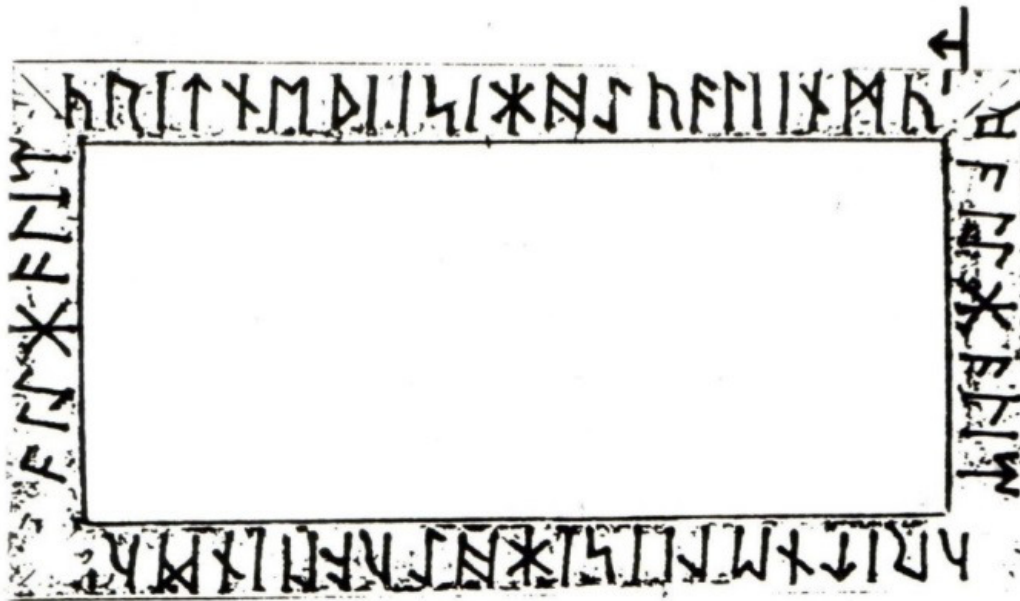
Közéjük tartozik a X. században élt Gerberga apátnő ládikája is, amelynek kevés magyarországi szakirodalma van, ellenben külföldön bizony nagyon híres. De haladjunk időrendben!

### **Magyar kutatók tudósításai, megfejtései**

#### **Fehér Mátyás Jenő, 1977.**

A teológus, pap, történész Fehér Mátyás Jenő írása a Magyar Őskutatás folyóiratban (1977/4. szám) jelent meg *Gerberga apátnő, Árpád dédunokájának rovásírásos ládikája Gandersheimben* címmel. Ebből megtudjuk, hogy Gerberga Árpád fejedelem, Sur besenyő király és Arnulf bajor herceg ükunokája vagy dédunokája apátnő volt a gandersheimi (Németország) kolostorban és egy szépen faragott, elefántcsontból való, vagy elefántcsont faragással díszített ereklyetartó ládikát kapott Magyarországról. Ezt Géza nagyfejedelem követői adták át neki, amikor a Lech mezei csata után Quedlinburgban jártak.

A felirat az ereklyetartó ládikán belül, az alján van, egy restaurálás alkalmával fényképezték le. A ládikában ismeretlen szent csontjai voltak becsavarva egy Emese álma jelenetet ábrázoló hímzésbe, ez Fehér Mátyás Jenő szerint megegyezik a Nagyszentmiklósi Kincs égberagadási jelenetét ábrázoló korsó vésetével. Besenyő rovásírásnak tartja a feliratot, szerinte ez egy üzenet, köszöntés a ládika belsejében őrzött ereklyéhez. Ígéri, hogy felesége, Walter Anna, *Az ékírástól a rovásírásig* c. nagy művének 3. kötetében olvashatjuk majd a bővebb leírást. Sajnos sem Fehér Mátyás Jenő, sem felesége nem tudták folytatni a magyarság igaz története szempontjából rendkívül fontos munkájukat, a 3. kötet nem jelent meg.



*A felirat Gosztony K. tanulmányából (1986/88-89. old. között)*

Megtudjuk Fehér Mátyás Jenőtől azt is, hogy Gerberga apátnő magyar és besenyő ősei iránti tiszteletből a Lech mezei vereség részletet eltávolította a szintén Gandersheimben élő apácatársa, **Hrotsvitha**\* krónikájából, ez a kitépett szöveg ma a wolfenbütteli levéltárban van. (Egyébként Wolfenbüttelben, a Herzog August Bibliothek-ben két magyar rovásemlék is van.)

\*Hrotsvitha von Gandersheim a 10. században élt, apáca, költő, verses legendák, színdarabok írója.

Mire is céloz Fehér Mátyás Jenő ebben a rövid írásában? Szerintem nem kevesebbre, mint arra, hogy Gerberga apátnőük vagy dédapjának, Álmos vagy Árpád fejedelemnek csont ereklyéjét tartalmazta a ládika.

**Fehér Mátyás Jenő** másik írásában is foglalkozik Gerberga ládikájával, ez a *Besenyő őstörténet* c. kötetben jelent meg, a Kárpáti Ház Kiadónál, 2004-ben. A hiánypótló könyv közzétételét Bencsik Andrásnak, a Magyar Demokrata főszerkesztőjének és Bognár József szerkesztőnek köszönhetjük.

Magyarországon addig meg nem jelent írásokat tartalmaz az akkor már 26 éve elhunyt történésztől. Ebben láthatjuk is a hímzést. Az előzőeken túl megtudjuk, hogy létezett egy oklevél is, melyet XIII. János pápa küldött Gerbergának. A Lech mezei csata leírása Hrotsvitha legendaíró apáca *Modus Ottonis* c. verses történetében olvasható.



A *hímzés rajza*, Fehér M. J: 2004/104.

### Gosztony Kálmán, 1986.

A következő tudósítás a ládikáról a *Magyar Múlt* (Hungarian Past) című, Ausztráliában, Sydney-ben kiadott folyóiratban jelent meg, a felirat is bemutatásra került. (1986/1-2.szám). Az *Egy X. századbeli ó-magyar nyelvű rovás-felirat* című írás szerzője Dr. Gosztony Kálmán. Róla ugyanebből a folyóirattól megtudjuk, hogy a párizsi Sorbonne Egyetem tanára. Igen rokonszenves, hogy írását rováskutatók méltatásával kezdi.

A bemutatott ábra alatt a következő szöveg olvasható: „*Gerberga apátnő, Árpád dédunokájának X. századbeli - ómagyar eredetű – ereklye ládikójának rovás felirata.*” A felirat szövege kétszer ismétlődik, két-két egymással szemben lévő oldalon, egyetlen betű eltéréssel.

Gosztony Kálmán a magyar rovásírás hangértékeivel készítette megfejtését:

R-ÉV-U-ED-/E/SZ SZ-EJ-P ER-K-ECS NAP-SZ-ÜSZ-SZ SZ-ENY-V-ED-EC

SZ-Ü-R-END SZ-EJ-P NAP-ÉK-J-E/P/-/AZ/ (Így fejeződik be)

Mai magyar nyelven:

RÉVEDEZEL SZÉP ERKÖLCS NAP SZŰZ SZENYVEDESZ

BESZŰRŐDIK MAJD SZÉP NAP SUGARA AZ

Sajnos nem írta a jelek alá az általa vélt hangértékeket, így nehéz az egyértelmű egyeztetés. A felső soron a jobb sarokban kezdi és halad jobbról-balra, ezt nyíllal is jelezte. A „csillag” szerű jelet nem rovás százasnak értékeli, hanem a Nap szónak.

Gosztony Kálmánétól eltérő a véleményem, ugyanis a rajzon nem jobbról-balra haladó magyar rovásírás, hanem balról-jobbra haladó runa felirat látható. Gosztony ezt ugyan észreveszi, de a runákkal való hasonlóságot a következőképpen próbálja jelentékteleníteni: *„Az R jele háromszor fordul elő e rövid szövegben. Némelyik északi runa jellel való véletlen és teljes egyezése ennek a jelnek jelenleg nem sokat jelent, mert az értelmi összefüggés szerint a felirat szövege egyértelmű, vagyis magyar. Feltehető azonban mégis, hogy a rovónak a keze itt rájárhatott egy runa-jel alakjára, mert talán ez ismeretes volt a runák nyelvén (?) a Gerberga apátnő rokona.”*

Bár Fehér Máttyás Jenő és Gosztony Kálmán írása arra sarkallt, hogy fogjak neki a szöveg megfejtésének - a rajzhoz be is írtam a runa hangértékeket - de az iskolai munkám, a székely-magyar rovásírás terjesztése, kutatások a helyszíneken, könyvírás és persze a háztartás nem hagyott erre időt.

### **Sebestyén László, 1997.**

1997-ben ismét megkísértett az ügy, a nagy tudású Sebestyén László: *Kézai Simon védelmében* c. könyvén keresztül. Nem említi ugyan a ládikát, de végre levezeti Gerberga származását, így ez tisztázódik. Nála *Gerbega* változatban (a második *r* nélkül) van a név. Sebestyén azokat a forrásokat sorolja elő, ahol a hunokat-avarokat-magyarokat egy népként említik: *„...Hrosuita X. századi gandersheimi apáca nevezi avaroknak a magyarokat 959-968 körüli költeményében...Hadd hívjam fel a figyelmet egy szenzációsnak is számítható kis adalékra: Egy Falkenstein János nevű szerző múlt századi összeállításából tudjuk, hogy Árpád dédunokája, keresztnevén Gerbega, a X. században a gandersheimi apácakolostor fejedelemasszonya volt. Szolgálati évei megegyezhetnek Hrosuita apácaidejével, mert a nagyanya, Árpád leánya 938-ban halt meg. A leszármazás fonala ez: Ágnes-Arnulf házasságából Judit, Judit-Henrik (Madarász Henrik császár fia) frigyéből Gerbega. A minden ágon uralkodói környezetből származó Gerbega – könnyen hathatott verselő apácájára – értesültsége bizonyosan nem számítható mendemondának.”*

A név írásáról: A Gerberga változat lehet a helyes, mert Jordanesnél előfordul pl. az Amalaberga név, Nagy Theodorik unokahúgát hívták így.

## **Mandics György, 2011.**

Mandics György *Róvott múltunk* c. munkája 3. kötetében azt írja, hogy az írásemléknek csak a rajza maradt fenn (2011/223). Közli Gosztony olvasatát és Libisch Győző megfejtési próbálkozását. Ez pedig a mellékelt rajz szerint helyesen, a runák hangértékeinek segítségével történt, bár sem ennek megállapítása, sem olvasat nincs hozzá.

## **Gyárfás Ágnes és szerzőtársai, 2013.**

Dr. Gyárfás Ágnes - Záhonyi András - Bubcsó Gábor: *Gerberga apátnő rovásfeliratos ereklyetartó ládikája a X. századból* című írása a rangos Ősi Gyökér folyóirat 2013. október-decemberi számában jelent meg.

Először is köszönöm a hivatkozást Szakács Gáborral közös munkásságunkra. Gyárfás Ágnes, a Miskolci Bölcsész Egyesület igazgatója és szerzőtársai a betűket vegyes eredetűnek tartják: türk, szibériai, orkhoni, magyar (ezen belül a Nikolsburgi ábécé), Egyiptomból származó ótörök, Révai Miklós betűsorai, Egyiptomból származó hettita, hurrita, mezopotámiai...Ezek között nem említik a runákat, noha a ládika felirata egységesen éppen ezekből áll. A szerzők bemutatják olvasatukat, melyhez magyarázatot nem fűznek, hanem felajánlják az olvasónak továbbgondolkodásra: **TUDSZITÜNG NAPASSZINT SZERETI ÉRSZIK NAPODIG.**

Köszönöm ezt a felajánlást, mert ez indított arra, hogy összerakjam a gyűjtött anyagaimat és megpróbálkozzam a megfejtéssel.

## **Ládikánk külföldön bizony nagyon híres....**

A szereplők tehát megvannak, bizonyítottan éltek, de hol van a ládika, hogy néz ki, mekkora - erre az eddigiekből nem kaptunk választ. Németországi levelezőtársamtól - aki tudott készülő írásomról - néhány éve két olyan angol nyelvű tanulmányt is kaptam, amelyek sok kérdésre feleletet adtak.

## **Georg Stephens tanulmánya**

A részleteket angoltól fordította: Friedrich Klára

Dr. Georg Stephens, 1863-ban megjelent tanulmányának címe: **On an ancient runic casket now preserved in the Ducal Museum, Brunswick.** Magyarul: *Egy ősi runás ládikáról, melyet napjainkban a Braunschweigi Hercegi Múzeumban őriznek.*

Stephens az óangol és angol nyelv professzora, a koppenhágai egyetem tanára volt. Angliában született és tanult, régész és filológus is, később Svédországban, Dániában élt és dolgozott. Egy nagy összefoglaló művet írt a runa feliratokról *Handbook the old Northern runic monuments of Scandinavia and England* címmel, elsőként egybegyűjtve az akkor ismert emlékeket.

Stephens professzor stílusa élvezetes, dicséri a készítő mestert, a ládika szépségét, érezni az íráson egy nagy tudású személyiség lelkesedését kutatásának tárgya iránt. Végre láthattam milyen is a ládika, Stephens közli a gyönyörű alkotás fekete-fehér fényképét minden oldalról.

Nézzük, mit tudunk meg Stephens professzortól: *„Noha nem a legrégebb, de a leggondosabban és választékosabban kidolgozott, legbecsesebb darabja a nyugati művészetnek...soha nem találkoztam még hasonlóval”.* Pedig a régészettel is foglalkozó tudós sok gyönyörű műalkotást láthatott!

A ládika vékony elefántcsont vagy rozmár agyar lemezből készült, sárgás bronz foglalatban. A felirat a ládika belsejében, az alján lévő, kiemelhető bronz kereten van, kétszer ismétlődik, egymással szemben. Jelenleg néhány kevésbé fontos relikvia van benne, talán a 13. századból.

Nincs adat arról, mióta van a múzeumban, mikor jutottak hozzá. *„We are, therefore, entirely in the dark”*-írja Stephens. (Ennek következtében teljes sötétségben vagyunk.) Lehet, hogy Gertrud hercegnő, Oroszlán Henrik anyjának szerzeménye, amikor Franciaországban relikviákat vásárolt. (Oroszlán Henrik, 1129-1195, szász bajor királyi herceg, főként Braunschweigben, a ládika jelenlegi őrzési helyén élt.)

A ládika (ahogyan Stephens írja: coffer) koráról előljáróban azt állapítja meg, hogy semmiképpen nem lehet 9. századinál későbbi, mert akkor már latin betűkkel írták volna a szöveget. Nem skandináv, hanem angolszász runákkal készült, angol nyelven. Említi kutatótársát, aki szerint ír nyelvű a felirat.

**Stephens megfejtése:** Az első 3 sor az átírás runákról latin betűre, a második három sor az olvasata mai angol nyelven.

URIT NETHII  
SIGHyOR ÆLI,  
IN MUNGPÆLyO GÆLIeA.

*WROTE (carved-this) NETHII  
for-the-SIG-HERRA (victory-lord, most noble) ÆLI,  
IN MUNGPÆLyO (Montpellier) of-GAUL.*

Hosszabb oldalak: **URIT NETHII SIGHyOR Aeli IN MU**

Rövidebb oldalak: **NGPAeLyO GAELIeA**

Mai angol nyelven:

WROTE (carved this) NETHII for the SIG - HERRA (victory lord, most noble)  
AELI IN MUNGPÆLYO (Montpellier) of GAUL

Magyarul: *Írta (karcolta) Nethi a győzedelmes úrnak, a legnemesebb Aeli-nek  
Montpellier-ben, Galliában.*

Stephens ez után ismerteti kutatásai eredményét, kik is a szereplői a feliratnak.

A frank Eligius (kb. 590-660) először pénzverést tanult, különleges tehetsége volt a fémekkel való munkához, Ő maga is készített szakrális tárgyakat. Majd mindezt abbahagyta és szerzetes, később püspök lett. 20 évig térített a germánok között. Jótékonykodott, betegeket segített, templomokat építtetett, kolostort alapított. A katolikus egyház szentté avatta, az aranyművesek védőszentje lett. Névváltozatai Aely, Eloy. Latinosan Eligius. Francia neve: Saint Éloy, Saint-Eloi. Olasz neve: Saint Eligio.

A rovó, a vésnök, a runamester személyének kiderítése már nehezebb feladat volt Stephens számára. A dublini Trinity College könyvtárában talált rá a NETHI ó-ír névre, mégpedig Szent Kolumba, Írország és Skócia védőszentjének latin nyelvű evangéliumos könyvében. Stephens megállapította, hogy a ládikán lévő szöveg Northumberland-i nyelvjárásban készült. Szerinte Nethi egy ír ötvösművész volt, aki Northumberlandbe (Északkelet-Anglia) költözött.



Eligius és Nethi ugyanabban korban éltek, a 7. században, tehát találkozhattak, ismerhették egymást. Nethi ajándékba készítette Eligiusnak a ládikát, ez 650 táján történt. A ládika Stephens szerint nem ereklyetartó, mert akkoriban még nem virágzott az ereklye kereskedelem, hanem a Szent Evangéliumok tartója volt. Bár Stephens nem adja meg a ládika méreteit, de egy világhálós adatból kiderül: 12.6 x 12.6 x 6.8 cm.

Stephens közli, hogy tanulmányának ábrái a múzeumban készült fényképfelvételeken alapulnak. Az általa mutatott felirat képén látni, hogy két sarokban még további apró jelek vannak. Ezeket berajzoltam Fehér-Mátyás Jenő ábrájára, lejjebb mutatom.

A ládika mintázatával kapcsolatban Stephens megállapítja, hogy hasonló a szintén runafeliratos Bewcastle és Ruthwell kereszthez.

Stephens semmiféle magyar vonatkozást nem említ.

A tanulmány adatai: On an Ancient Runic Casket Now Preserved in the Ducal Museum, Brunswick. Author(s): George Stephens. Source: The Journal of the Kilkenny and South-East of Ireland Archaeological Society, New Series, Vol. 4, No. 2 (1863), pp. 267-276. Published by: Royal Society of Antiquaries of Ireland Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/25502635>. Accessed: 25/12/2014 13:15.

Nem említenek magyar vonatkozásokat a következő szerzők sem:

**Raymond Ian Page** angol történész, a viking kor és a runák kutatója írja:

*„Három runafeliratos dobozt fedeztek fel Anglián kívül, bár hogyan és mikor, azt csak találgatni lehet. Az egyik Brunswick-ban (Braunschweig) az Anton Ulrich hercegről elnevezett múzeumban van, ez egy választékosan kidolgozott elefántcsont doboz a VIII. századból. Lehetséges, hogy a közeli Gandersheim templomi kincseiből származik. Az aljára erősített fémlapon, elegánsan kidolgozott runák vannak. Két ismétlődő szöveg van. Sajnos senki nem készített még meggyőző értelmezést.”* (Raymond Ian Page: Runes 1987/40. old.

Fordította: Friedrich Klára)

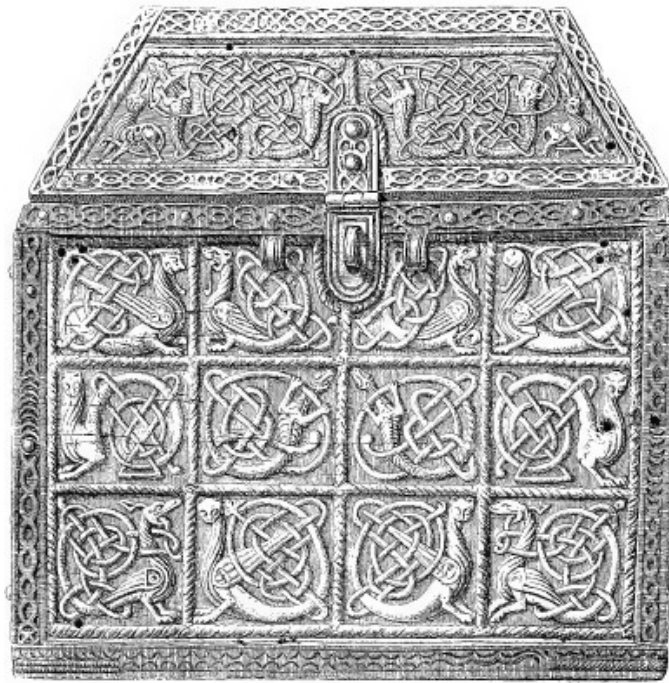
Eddig tart Page tudósítása a ládikáról, említi még a normandiai Mortain templomának bükkfából készült runafeliratos dobozát és a híres, bőségesen

ismertetett Franks dobozkát.

## **Tineke Looijenga – Theo Vennemann tanulmánya**

Ez a másik tanulmány Georg Stephens-éhez hasonlóan szintén példa értékű kutatói munka eredménye, bár a megfejtés eltér az előzőtől. Szerzője két nemzetközileg elismert nyelvész: Dr. Tineke Looijenga holland egyetemi tanár, nyelvész, és Dr. Theo Vennemann német egyetemi tanár, szintén nyelvész.

Megérthetjük belőle, milyen fontos ez a felirat és hogyan kéne a magyarországi nyelvészet és történettudomány akadémiai képviselőinek a kényelmes dilettánszás helyett megbecsülni, kutatni, közzétenni írástörténeti értékeinket.



*A ládika előlnézetből, forrás: <https://www.arild-hauge.com/eanglor.htm>*

### **Tineke Looijenga – Theo Vennemann: The Runic Inscription of the Gandersheim Casket**

*A gandersheimi ládika runa felirata*

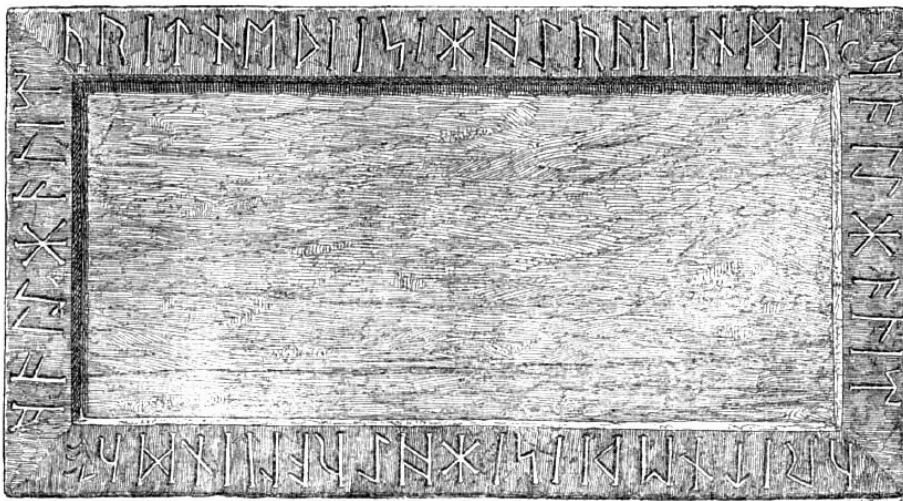
Angolból-németből fordította: Friedrich Klára

(Kolloquiumsbande des Herzog Anton Ulrich Museums, herausgegeben von Jochen Luckhardt) Bd. I. Das Gandersheimer Runenkästchen, Internationales

Kolloquium, Braunschweig, 24-26. März, 1999, herausgegeben von Regine Marth.

Az Anton Ulrich Herceg Múzeum kollokvium kötetei. Kiadta: Jochen Luckhardt, I. kötet: A gandersheimi runás ládika, Nemzetközi kollokvium (vizsgálat), Braunschweig, 1999. március 24-26, kiadta: Regine Marth.

1999-ben nemzetközi tudományos tanácskozást tartottak Braunschweigben, az Anton Ulrich hercegről elnevezett múzeum rendezésében, jelenleg ehelyt őrzik a ládikát. Itt megállapították, hogy díszítése keresztény jellegű, így a runaszöveg háttere is ez lehet. Meggyőződésük, hogy a szöveg utal az alján lévő kereten a ládika rendeltetésére és jelenleg elveszett tartalmára is. A kereten kétszer találjuk ugyanazt a runasort, a hosszabb és rövidebb oldalon.



*A ládika feliratának forrása: <https://www.arild-hauge.com/eanglor.htm>*

A szöveg nincs tagolva, elválasztva, szavakra bontva. A csillag runa, mely mindenütt a szöveg közepén van, négyféleképpen értelmezhető: **1. G** hangértékű runa. **2.** Krisztus monogram. **3.** A kereszt jele. **4.** A krizma jelképe. (Krizma: görög eredetű szó, szent kenet, szent olaj és balzsam keveréke, melyet a keresztény egyházi szertartásoknál, pl. keresztelésnél, bérmálásnál használnak.)

A ládika származhat a Gandersheimi Apátságból, de ez bizonytalan. Ennél nagyobb gond, hogy az alsó keret a runákkal későbbi, 19. századi lehet. Tehát másolat, így minden olvasat és értelmezés feltételezés a szerzők szerint. Ennek ellenére nem gondolják azt, hogy hamisítvány, a runák kivitelezése ehhez túl jó

és az ó-angol szöveg is bonyolult. A korai 19. század ismeretei a runákról gyérek voltak az ilyen minőségű felirathoz. Abban az időben nem találhattunk volna senkit, aki az angolszász runákat és a 8. századi ó-angol nyelvjárást ismeri.

A szerzők egyet értenek a fentebb idézett Raymond Ian Page-el: bárki készítette is a feliratot, képzett szakember volt. Jól ismerte a runákat, vagy egy jó minta volt előtte.

A runákat hordozó keret lazán mozgatható nincs hozzáerősítve a dobozhoz. Nincsenek lyukak, ahova be lehetne csavarozni.

A felirat átírása runákról latin betűkre:



*Looijenga – Vennemann tanulmányából, 2000/113. old.*

Az első és a 22. runa hangértéke kétséges, **C** vagy **U**. 1991-ben Page az 1. runát **U**-nak, a 22. -et **C**-nek értelmezte. 1998-as véleménye: mindkettő lehet szerinte **U** és **C** is. (A két csillag a sarkokban lévő kisebb méretű véseteket jelöli, ezeket később mutatom.)

**A rövid oldal olvasata (az ábrán 25-33.-ig):**

**H Ae LI G Ae LI EA**

A csillag jel itt **G** hangértékű runaként jelenik meg. Bal oldalon az utolsó runa hangértéke egy kettőshangzó: **EA**. Szavakká tagolva: HAeLIG AeLI EA = **szent olaj víz**. Az **EA** kettőshangzó használatát a *water, waeter* (víz) szó helyett a helyszűke indokolja a szerzők szerint.

**A hosszú oldal olvasata latin betűkkel:**

**C (vagy U) R I T N E T H I I S I \* H I R Ae L I I N M C (vagy U)**

**A CRITNETHI** önmagában értelmezhetetlen, ezért a szerzők feltételezik, hogy a runakészítő kihagyott egy runát. Az **S** runát javasolják a kihagyott helyre, az értelme így: CRI(S)TNE THI, azaz **megkeresztellek**.

Ez után következő runák: **ISI** és a csillag runa **G** hangértékkel. A szerzők feltételezik, hogy rövidítésről van szó: **I (n) SI** (gno crucis): **a kereszt jelében.**

Tehát az eddigiek: **I CHRISTEN THEE IN THE SIGN OF THE CROSS.**

Megkeresztellek a kereszt jelében vagy jegyében.

A következő szöveg egység volt a legnehezebb a szerzők számára: **SIGHIRAEI** (a második **I**-n két pont). Úgy oldották meg, hogy kétszer vették az **S, i** runákat.

Tehát egyszer felhasználták a Signo-hoz, most pedig **SIGHIRAEI**-hez.

Értelmezésük szerint ez a „**sick men’s oil**”-t jelenti.

Ehhez egy kis magyarázat: A szertartásokhoz Aelfric X. századi angol püspök leírása szerint háromféle „kenést”, olajat használtak: **1.** szent olaj: **Oleum sanctum**= a Holy oil – különféle szertartásokhoz **2.** **Oleum crismatis**= crism (krizma) - kereszteléshez **3.** **Oleum infirmorum**= **sick men’s oil** - a betegeket kenték meg vele. A sick men’s oil ugyanaz, mint a manna, azaz **seocra**. Tehát a **SIGHIRAEI** értelmezhető **sick men’s oil**-nak és **seocra**-nak is.

**INMC/U** szöveg egység jelentése: **In nomine**. Felhasználva a keret sarkában lévő kis méretű jeleket: **In NoMine Sancti**

Amennyiben az első betű **U**, akkor a következőképpen alakul a szöveg: **URITNE THI**, ami megfelel a latin **ego te linio**, azaz **megkenlek, felkenlek** kifejezésnek.

Még egy értelmezési lehetőséget közöltek a nagyon alapos megfejtésben a

szerzők: a **CRI(S)TNE THI** és az **URITNE THI** mellett lehetséges a **WRITNE THI**, azaz „megírlak”, vagyis „réd írom a kereszt jelét”.

**Összegezve Looijenga és Vennemann értelmezését:**

A: **c/uri[s]tnepiisi[gno]\* (= crucis) (sig)hīræliinmc/u\*\***  
| **hæligæliea**

or

B: **c/uri[s]tnepii[n][nomine]s[ancti]\* (= Iesu Christi)**  
**(sig)hīræliinmc/u\*\* | hælig (\* = chrism) æliea**

*Looijenga – Vennemann tanulmányából: 2000/118. old.*

Magyarul: **Megkeresztellek a kereszt jegyében, Krisztus szent nevében.**

Vagy: ***Rád írom a kereszt jelét a krizmával. Betegek olaja, Krisztus nevében. Szent olaj, krizma, víz.***

A szerzők megállapították, hogy a házikó alakú gandersheimi ládika szent olaj és krizma tartójaként szolgált. Ezeket keresztelésre és beteg emberek kenésére használták. A ládika Northumbriából vagy Merciából (angolszász királyság a 6. és 9. század között) származhat. Egy missziós tevékenységet folytató püspök hivatalos felszereléséhez tartozhatott, aki a frank birodalom szász részén térített a késői 8. és korai 9. században.

## **Hiányzó jelek a Fehér Mátyás Jenő és Gosztony Kálmán által közölt ábráról**

Mindkét külföldi tanulmány mutat képet, ábrát a feliratról, így az eltérések jól észrevehetőek. **1.** Hiányoznak a kis méretű jelek a jobb felső és a bal alsó sarokból. **2.** A kezdő runa **H** hiányzik a bal alsó sarokból. **3.** A fejjel lefelé álló, alsó hosszabb oldalon a 7. jel egy runa **Th**, ez Fehér és Gosztony ábráján runa **L**-nek látszik. Mindezek csak fénymásolási hibák, nem Fehér Mátyás Jenő hibája, akinek magyar művelődéstörténeti értékeket mentő nagy életművéért köszönettel tartozunk. Viszont a további megfejtők érdekében szükséges felhívni a figyelmet az eltérésekre.

## **Saját megfejtési kísérletek, olvasatok**

Első megfejtési kísérleteim Fehér Mátyás Jenő írásának hatása alatt készültek. Mert mire is céloz ebben, melyet sajnos halála miatt nem tudott kifejtetni? Úgy értelmezem a célzást az Emese álma hímzésre, hogy a ládikában Álmos vagy Árpád csont ereklyéjét juttatták el Gerbergának Gandersheimbe. A második Gerbergának. Ugyanis volt egy első Gerberga apátnő is ugyanitt, aki figyelemre méltó módon Árpád fejedelem kortársa volt és 874-896-ig, haláláig viselte a tisztséget.

**II.** Gerberga, a mi történetünk Gerbergája 949-1001-ig, 52 évig volt apátnő a világhálós forrás szerint:

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Gandersheimi\\_ap%C3%A1tn%C5%91k\\_list%C3%A1ja](https://hu.wikipedia.org/wiki/Gandersheimi_ap%C3%A1tn%C5%91k_list%C3%A1ja)

Hogy ez az 52 év elírás, vagy az élettartamára, vagy a tisztsége idejére vonatkozik, bizonytalan. Alátámasztja a hosszú tisztségviselést, hogy az előző

apátnő, Wendelgarde 949-ben hunyt el, ekkor követte II. Gerberga. Mit is bizonyít ez az 52 év szolgálat, azon túl, hogy közkedvelt lehetett? Elsősorban azt, hogy királyi-fejedelmi vérből származott, ezért egészen fiatalon kapta a tisztségét a kolostor nagyobb dicsőségére. Bizony, Badiny Jós Ferenc jól állapította meg, hogy kolostorban hervadt el az Árpád-házi királylányok színevirága.

### **Könyves Kálmán orvosságos ládikája?**

Legelső változatom Álmos fejedelemmel kapcsolatos volt, ezt most itt nem közlöm, nem tartom eléggé alátámasztottnak.

Könyves Kálmán királlyal már 15-16 évvel ezelőtt kapcsolatba hoztam Gerberga ládikáját, ekkor írtam a gyűrűjéről, melyen köszvény elleni varázsmondás van a hivatalos értelmezés szerint is. A gyűrűkarikán belül rovásnak is értelmezhető írás van. (Magyar Jelen, 2004/8/12.) Ez a feltételezésem az évek folyamán megerősödött.

Kálmán a koronázása előtt már felszentelt pap volt, nagyváradi és egri püspök. Műveltségéről híres, de beteges ember. A Képes Krónika, bár valószínűleg eltúlozva így jellemzi: *„Jelentéktelen külsejű ember volt, de ravasz, tanulékony, borzas, szőrös, félszemű, púpos sánta és hebegő.”* (Európa Kiadó, 1986/179.) E rossz vélemény oka valószínűleg az volt, hogy II. Orbán pápa utasítására 1096-ban át kellett volna engednie az országon a kereszties lovagokat, akik a törökök ellen indultak és egyáltalán nem keresztényi módon viselkedve rabolták, gyilkolták, fosztogatták a magyarokat. Kálmán alattvalóit és hazája rendjét védve, sikeresen verte szét e horda egy részét, ezzel viszont nem nyerte el a pápa tetszését. Halála állítólagos középfülgyulladás miatt következett be. Molnár Antal *A középkor története* c. művében írja: *„A heves fejszaggyatásokhoz, melyek előbb is nem egyszer eszméletétől is megfosztották, s melyeket olasz udvari orvos Dráco, a király füleire tapasztott írral nem volt képes eloszlatni, lelki gyötrelmek járultak...”* (Ribáry-Molnár, 1881/653. old.)

A korabeli Európában azonban nagy tekintélyt vívott ki Magyarországnak. A cseh történetíró, Cosmas véleménye Kálmán uralkodásának idejéről: *„A magyar nemzet erős, gazdag, fegyverben kitűnő és a föld bármely királyával képes szembe szállni.”* (Dümmerth: 1977/309.)

A szöveg, mint a tanulmány elején írtam, runákkal íródott. A runaírás három fő típusa a germán, az angolszász és az északi (skandináv) runák. Ahogyan Stephens is megállapította, itt angolszász runákkal készítették a feliratot. Jómagam inkább a germán runaírást vártam volna el, mint legkorábbi változatot. Viszont mint Looijengától megtudtuk, a jelenlegi szöveg későbbi másolat. Az angolszász runák csak kis mértékben térnek el a germán runáktól és kb. kétszáz évvel később kezdték őket használni.

Az óangol nyelv is a germán nyelvekből ered, az angolszászok tulajdonképpen három germán törzs leszármazottai. Ezért a ládikánál is a megfejtések nyelve angol-német és köz-latin.

Ábrámon pirossal jelöltem a runák további hangértékeit.

**A hosszabb oldal olvasata:**

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
<b>K R I T N E T h i i S i G H C H K A L i i N M K</b>																					
<b>U</b>																					
<b>C</b>																					
<i>Friedrich K. 2018.</i>																					
<b>J Ae U Ae</b> <b>H IH C</b> <b>EU</b> <b>Ī=Y</b> <b>ICHWAS</b>																					

Szavakra tagolva: **KRITNETHII SIGH CH KALIINM K**

Magyarázat:

**KRITNETHI:** név, **esetleg** Krétai Nethi. *Latin:* Cretaeus, cretensis=krétai (mn.), cretani: krétai(fn.), cretes: Kréta lakói. *Angol:* Crete= Kréta

**SIGH:** *Latin:* Sigillum=pecsét, signum: jel, jegy, bélyeg, signatura=hitelesítés, aláírás. *Angol:* sign=jel, aláír. *Német:* Siegel=pecsét

**CH:** *Latin:* chirurgus=sebész. *Német:* Chirurg=sebész. A CH itt rövidítés, mint napjainkban a Dr.



**KALIINM**= Kálmán, Kálmánnak (Egyéb névváltozatai pl. a gyűrűfeliratán: Coloman, Tarih-i Üngürüşben: Kolomanusz)

**K**= King vagy König

A hosszabb oldal olvasata tehát:

KRITHNETI (vagy KRÉTAI NETHI) PECSÉTES (bejegyzett, hivatásos) SEBÉSZ  
KÁLMÁN KIRÁLYNAK

**A rövidebb oldal olvasata:**



Szavakra tagolva: **HAeLCH GAeLIEA**

**HAeLCH:** *Angol:* health=egészség, heal=gyógyít. *Német:* heilen=gyógyítani.  
*Latin:* Halitus=pára, párlat.

**GAeLIEA:** **Gallia:** történelmi terület, a kelták, latinul gallok élettere (a mai Olaszország, Franciaország, Belgium, Svájc, Németország egyes részein)

**Galilea:** Palesztina egy része, Jézus életének fő területe (Bibliai Kislexikon, Kossuth Kiadó, 1978.)

**A rövidebb oldal olvasata:** EGÉSZSÉG (vagy GYÓGYÍTÁS) GALLIÁBÓL (vagy GALILEÁBÓL)

A *halitus* (párlat) szót felhasználva: PÁRLAT GALLIÁBÓL (vagy GALILEÁBÓL)

**Az egész szöveg olvasata, értelmezése:**

**1. változat:** A KRÉTAI (származású) NETHI (nevű) ORVOS (küldi) KÁLMÁN

KIRÁLYNAK, EGÉSZSÉGET (kívánva) GALLIÁBÓL (vagy GALILEÁBÓL).

2. változat: A KRÉTAI (származású) NETHI (nevű) ORVOS (küldi) KÁLMÁN KIRÁLYNAK a PÁRLATOT GALLIÁBÓL (vagy GALILEÁBÓL).

3. változat: KRITNETHI (nevű) ORVOS (küldi) KÁLMÁN KIRÁLYNAK a PÁRLATOT GALLIÁBÓL (vagy GALILEÁBÓL).

Tehát véleményem szerint a fennmaradt runa felirat Könyves Kálmán királlyal kapcsolatos, aki gyógyszerei tartójaként használta a ládikát, ezek hatását erősíteni vélte a hímzésbe tekert csont ereklyével, főként, ha tudatában volt, hogy ez Álmoshoz vagy Árpádhoz tartozott.

### A magyar rovásíráshoz alakilag hasonló betűk a feliraton

A bevezetőben már említettem, hogy a magyarok elődei adták át az írás tudományát a germán népeknek is. Ennek alapvető bizonyítéka a nagy mértékű alaki hasonlóság. A hangértékük azonban különböző. Ahogyan 2004-ben írtam a *Tatárlaka titka* c. tanulmányomban a Dobogó történelmi folyóiratban, majd a *Kőbe vésték fába rótták* c. könyv 80. oldalán: Őseink egy 30 vagy 32 betűs jelkészletet alkottak, amelynek hangértékeit mindvégig megőrizték Kárpát-medencei utódaik számára. (Ezt nevezzük napjainkban székely-magyar rovásírásnak.) A jel alakokat azonban továbbadták, pl. a germánoknak is. Ezért azonos például a runa változatok 27 betűje alakilag a magyar rovásírás betűivel.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ƿ	ᚢ	ᚦ	ᚱ	ᚷ	ᚹ	ᚻ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚱ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ
f	u	b	o	r	c	g	w	h	n	i	j	i	p	x	s
17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
ᚷ	ᚹ	ᚻ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚱ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ
τ	b	e	m	l	η	œ	d	a	æ	y	ea	g̃	κ	k	

The Anglo-Saxon *futhork* (R.I.Page, 1987)

### Az angolszász runasor, a futhork

Hogy a székely-magyar rovásírás idősebb, korábban keletkezett a runáknál,

azt egyértelműen bizonyítja, hogy az újkőkori, tehát legalább 7 ezer éves, dél-erdélyi Tordos-Vinca műveltség jeleiből épül fel.



Magyar hangértékekkel: 1: **SZ**, 2: **C**, 3: **D**, 4: **V**, 5: **A, Á**, 6: **Ü**, 7: **TY** és **100**-as, 8: **CS**, 9: **K**, 10: **G** vagy **P**, 11: **J**, 12: **NT**.

Ezek közül magyarázatra szorul a 7-es és a 10-es. A 7-es betű általában a **100**-as számjegy, de Portsalmi Andrásnál 1657-ben **eTY** hangértékkel is látható.

A 10-es betű balról-jobbra néző alakban az 5. századi, hun Nagyszentmiklósi Kincsen **P** (Csallány) vagy **G** (Friedrich) hangértékű. A Dálnoki Feliratban és Rettegi Istvánnál **G**, Portsalmi Andrásnál és Dobai Istvánnál **P** hangértékű.

A 12 betűből balról-jobbra olvasva, magánhangzók betoldásával néhány magyar szó kihozható, pl. DéVa, SZÚ (szív), CSaK, PeJ, SZeD, SZeNT. Ennek ellenére a szöveg egésze, valamint néhány jellegzetes betű azt mutatja, hogy a ládika felirata runaírással készült.

### A sarkok kis méretű jelei: a magyar rovásírás betűi

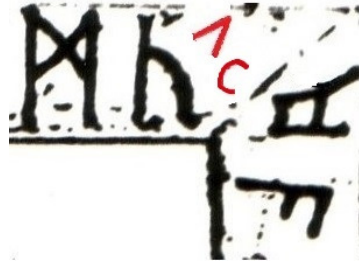
Fehér Mátyás Jenő fénymásolatán nem láthatók a sarkokon lévő kis betűk. Azonban a két külföldi tanulmány fényképein a jobb felső és a bal alsó sarokban jól észrevehetőek. A jobb felső sarokban rovás **S** és **N**, a bal alsóban szintén **S** és két vagy három **N szerű jel**. A rovás **S**-hez hasonló runa előfordul **U** hangértékkel, de a rovás **N**-hez hasonló nincsen. Ez alátámasztja, hogy valóban a magyar rovásírás betűiről van szó. Mit jelenthetnek ezek? Valószínűleg név kezdőbetűk, talán Kálmán király idejéből. Az **N** alátámasztja a NETHI nevet,

mégis inkább a felirat készítő névjele. Akkoriban még külön vezetéknevek nem léteztek, de valamilyen megkülönböztető jelzót gyakran használtak.

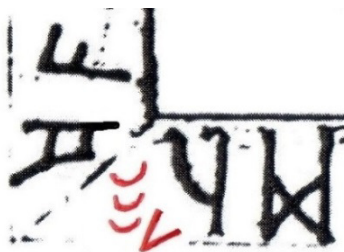
A kis méretű jelek a sarkokon:



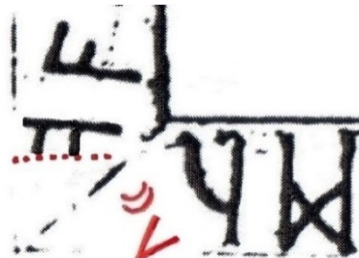
*Stephens - jobb felső sarok 1863.*



*Looijenga – jobb felső sarok 1999.*



*Stephens – bal alsó sarok 1863.*



*Looijenga – bal alsó sarok 1999.*

A sarkokon lévő kis méretű jelek különbsége is azt bizonyítja, hogy a feliratot többször cserélték az idők folyamán. A legfontosabb azonban, hogy a magyar rovásírás jelei is lehetnek: **S** és **N**. Szaggatott vonallal jelöltem a bal alsó sarokban lévő **H** runának a halványan látszó vonalát Looijenga tanulmányában lévő fényképről. Kis mértékben különbözik még a hosszú oldalon balról a 15. runa, nem csak a fejjel lefelé álló párjától, hanem Stephens és Looijenga ábráin is van eltérés a bal alsó sarokban. Ez természetes, hiszen kézzel készültek a betűk, de utal a felirat cseréjére is.

### **Miért ismétlődik kétszer ugyanaz a szöveg?**

A szöveg értelme mellett legfontosabb kérdés kezdettől fogva ez volt számomra. Erre csak egy ésszerű válasz lehet: a legelső keretre a szöveget nem csak runákkal, hanem magyar rovásírással is felvésték. Ennek bizonyításához nézzük először az általam feltételezett történet szereplőit. Ezt bonyolítja, hogy Gandersheimben két Gerberga is élt.

- Álmos fejedelem: **819-895**

- I. Gerberga: Apátnő Gandersheimben **874-896**

- Árpád fejedelem: **845-907**

- II. Gerberga: Apátnő Gandersheimben: **949-1001** Ő a „mi Gerbergánk”.

- Könyves Kálmán király: **1074-1116**

Egy Gerberga feltűnik Szent István feleségének, Gizellának családjában is, apácafőnök nagynéniként, mint aki nem akarta engedni, hogy vallásos unokahúga a „barbár” magyar herceggel kösse össze életét:

<https://archiv.katolikus.hu/szentek/0507.html> Az életrajzi adatokat összevetve lehetséges, hogy a „mi Gerbergánk”-ról van szó. Azonban így ellentmondás mutatkozik jellemében a Fehér Mátyás Jenő által említett őstisztelet és a „barbár”-nak tekintett magyar vőlegény elleni berzenkedés között. Az esküvő 996-ban volt, tehát az időpontok sem zárják ki egymást. Lehetséges, hogy valamely német legendagyártó nem tudta leküzdeni a magyarokkal szembeni ellenszenvét és találta ki a világhálós mellékleten olvasható megható történetet.

## Hogyan történhetett?

Véleményem szerint a ládikában, amit II. Gerberga apátnő kapott Magyarországról, Álmos vagy Árpád csont ereklyéje volt és a benne lévő felirat erről tudósított magyar rovásírással és runaírással is. Runaírással azért, mert német kolostorba küldték, annak kincseit gazdagította, de azért is, mert a runáknak szakrális-mágikus értelmezést tulajdonítottak, erről több tanulmány szól (pl. Page, Tóth). „...mindenképpen feltételezhetjük, hogy a rúnafeliratok szakrális (akár mágikus) kontextusban is értelmezhetők.” (Tóth A., 2012/98.)

Tehát eredetileg nem kétszer volt a runa szöveg, hanem egyszer és ugyanannyi terjedelműre szerkesztve, mint a magyar rovás. Ez az első szöveget hordozó keret nem maradt fenn, vagy nem tudunk hollétéről. Ha aranyból volt, ami Álmos vagy Árpád csont ereklyéjéhez méltó lett volna, akkor sorsa meg volt pecsételve. Lehet, hogy a hímzés akkor már benne volt a ládikában, lehet, hogy később maga Gerberga készítette.

Kálmán bizonyára tudott a szász apátságban lévő ereklyés ládikáról, melynek gyógyító hatást tulajdonított, hiszen varázsgyűrűt is hordott, rovásnak is

értelmezhető betűkkel. Így gyógyulása reményében visszakérte Gandersheimből. Elküldték neki, de nem tudjuk, hogy ekkor, körülbelül 130 évvel később, megvolt-e még a rovásírás a kivehető belső kereten. Az biztos, hogy Kálmán a hímzést és a csontocskát megőrizte, de új szöveget vésetett, rovásírással és runaírással. Ez a szöveg maradt ránk, de csak runaírással, ezt fejtegetjük Magyarországon, Németországban, Angliában...

Kálmán halála után a kolostor visszakérte az ereklyét, ekkor készíthették az új keretet, de mivel a „barbár” magyar eredetet el akarták tüntetni, a rovást lehagyták. Ekkor vésték rá kétszer a runákat, a beljük vetett mágikus hatalom hite miatt, biztos, ami biztos, meg nem is merték kihajítani az egészet, hátha Odin mégis létezik. Szerencsére a hímzést és benne a csontocskát is, az ereklye erejében bízva megőrizték. Mint olvastuk Fehér Mátyás Jenőnél, 1977-ben még benne volt a hímzés a csontocskával. Looijenga és Vennemann már elveszett tartalomról ír 1999-ben.

### **Összefoglalva a feliratos kereteket:**

- 1. keret:** Rovásírással és runaírással a csontereklyéről Gerbergának Gandersheimbe. Nem maradt fenn.
- 2. keret:** Kálmán készítette Magyarországon. Rovásírással és runaírással az orvosságról. Nem maradt fenn.
- 3. keret:** Gandersheimben készítették, a rovást leahagyva, csak runákkal Kálmán király orvosságáról. Ez maradt fenn.

Az a kérdés is felmerült bennem, hogy miért keret és miért nem lap? Talán eredetileg egy kivehető lap volt, középen az Emese álma jelenettel. De már túl sok a feltételezés, fejezzük be annak megismétlésével, hogy a ládika valószínűleg Magyarországról került Gandersheimbe. Talán Csomor Lajos Szent korona kutató és ötvösművész biztosabban tudna mondani. Csomor Lajos és Fehér Mátyás Jenő sok műkincsünkről bizonyították, hogy Magyarországról került külföldre. Minden esetre a ládikára jellemző fonatdísz nálunk is készítették, többek között Attila kardján, a XI. századi Székesfehérvári bazilika egyik kőtöredékén és a Lehel kürtjén is látható.

Magyarországon nem ritkaság a runafelirat, ezek a nemzetközi szakirodalomban is szerepelnek. Akit érdekel, a Budapesti Történeti

Múzeumban is megtekinthet runás ruhatűket.

Amióta 1863-ban Georg Stephens leírta, hogy „*Teljes sötétségben vagyunk*” a ládikát illetően, neki köszönhetően is lassan világosodik. A teljes világossághoz azonban az kéne, hogy a Tudományos Akadémia régészei, nyelvészei, történészei, a kutatási engedélyek, az utazásokhoz, kutatásokhoz szükséges bőséges akadémiai támogatások birtokában ne azt kutassák, hogy mi magyarok mit vettünk át másoktól, hanem azt, hogy mi magyarok mit adtunk át Európának, Ázsiának, sőt az egész világnak.

A tanulmány készült 1986 és 2019 között.

### ***Irodalom:***

**-Dümmerth Dezső:** Az Árpádok nyomában (Panoráma Kiadó, 1977)

**-Fehér Mátyás Jenő:** Gerberga apátnő, Árpád dédunokájának rovásírásos ládikája Gandersheimben (Magyar Őskutatás, 1977/4.)

**-Fehér Mátyás Jenő:** Besenyő őstörténet (Kárpáti Ház Kiadó, 2004)

**-Forrai Sándor:** Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig (Antológia, 1994)

**-Friedrich Klára:** Kálmán király gyűrűjének felirata (Magyar Jelen, 2004/08/12., Megfejtések könyve, 2013/76.)

**-Friedrich Klára:** Rovásírás és runaírás (Magyar Demokrata, 2006/11. szám, márc. 16.)

**-Friedrich Klára:** Írástörténeti áttekintő magyar szempontból (2010)

**-Gosztony Kálmán:** Egy X. századbéli ó-magyar nyelvű rovás-felirat (Magyar Múlt-Hungarian Past, 1986/1-2.szám)

**-Gyárfás Ágnes** és szerzőtársai: Gerberga apátnő rovásfeliratos ereklyetartó ládikája a X. századból (Ősi Gyökér, 2013. október-december)

**-Looijenga, Tineke – Vennemann, Theo:** The Runic Inscription of the Gandersheim Casket (Kolloquiumsbande des Herzog Anton Ulrich Museums, herausgegeben von Jochen Luckhardt) Bd. I. Das Gandersheimer Runenkästchen, Internationales Kolloquium, Braunschweig, 24-26. März, 1999, herausgegeben von Regine Marth. Ugyaninnen származik a két színes fénykép.

**-Mandics György:** Róvott múltunk III. (Irodalmi Jelen Kiadó, 2011)

**-Molnár Antal:** A középkor története (In: Ribáry Ferenc: Világtörténelem, 1881)

-**Page, R. I.** : Runes (The British Museum Press, 1987)

-**Sebestyén Gyula**: Rovás és rovásírás (1909, Tinta Kiadó, 2002)

-**Sebestyén László**: Kézai Simon védelmében (Nap kiadó, 1997)

-**Stephens, Georg**: On an Ancient Runic Casket Now Preserved in the Ducal Museum, Brunswick. (Source: The Journal of the Kilkeny and South-East of Ireland Archaeological Society, New Series, Vol. 4, No. 2 (1863), pp. 267-276. Published by: Royal Society of Antiquaries of Ireland Stable URL:

<http://www.jstor.org/stable/25502635>. Accessed: 25/12/2014 13:15.

-**Szakács Gábor**: Kálmán király gyűrűje – mit jelent a titokzatos felirat? (Magyar Demokrata, 2005/3/10., Világhálón: 2005/05/08.)

<https://demokrata.hu/magyarorszag/kalman-gyuruje-mit-jelent-a-titokzatos-felirat-56896/>

-**Tóth András**: Runafeliratos tárgyak Magyarországról. (HADAK ÚTJÁN XX. Népvándorláskor Fialat Kutatóinak XX. Összejövetelének konferenciakötete-2010. Megjelent 2012-ben)

A ládika fekete-fehér fényképeinek és méretének forrása:

<https://www.arild-hauge.com/eanglor.htm>

Apátnők Gandersheimben:

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Gandersheimi\\_ap%C3%A1tn%C5%91k\\_list%C3%A1ja](https://hu.wikipedia.org/wiki/Gandersheimi_ap%C3%A1tn%C5%91k_list%C3%A1ja)

Gerberga és Gizella: <https://archiv.katolikus.hu/szentek/0507.html>



**A ládika hátoldala:** <https://www.arild-hauge.com/eanglor.htm>